

*Хороз Н. С.,
кандидат філологічних наук,
доцент кафедри слов'янської філології
імені професора Іларіона Свенціцького
Львівського національного університету імені Івана Франка*

СЕМАНТИКО-ПРАГМАТИЧНИЙ ПОТЕНЦІАЛ УКРАЇНСЬКОЇ ТРАНСФОРМОВАНОЇ ФРАЗЕОЛОГІЇ

Анотація. Статтю присвячено дослідженню трансформованих фразеологічних одиниць (ФО), ужитих у назвах текстів сучасної української періодики, семантико-стилістичний і прагматичний потенціал яких, порівняно із нормативним вживанням, значно більший. З огляду на те, що найпоширенішим прийомом трансформації фразеологізмів у заголовках української преси є субституція їхніх складових елементів, для аналізу обрано саме фразеологізми-заголовки, компоненти яких у публіцистичних текстах зазнали субституції. У статті з'ясовано, як оказіональні трансформації впливають на семантичну структуру фразеологізмів, залучених до називання статей, та встановлено прагматичні інтенції таких трансформацій. До уваги бралися фразеологізми різного ступеня семантичного зв'язку між компонентами (фразеологізми ідіоматичного та аналітичного характеру, ФО з узагальнено-переосмисленим значенням та усталені словосполучення, позбавлені переносного значення).

Виявлено, що внаслідок трансформацій фразеологізмів із метафоричним значенням субститути або конкретизують узалежнені значення ФО, або надають йому додаткових смислових відтінків, або набувають ознак вільних лексем, й оказіональна ФО реалізує в контексті прямі лексичні значення компонентів. Фразеологізми, традиційно позбавлені образності, передають оказіональний зміст, який є сумою лексичних значень їхніх складників, проте загальний зміст заголовка має метафоричне звучання.

Трансформовані ФО-заголовки зазнають також конотативних видозмін. Подекуди узусом закріплені за фразеологізмом негативні конотації в контексті замінені позитивними. Проте здебільшого ФО, які традиційно несхвально характеризують явища, події, осіб тощо, у публіцистичному мовленні лише посилюють свої негативні конотації. ФО-заголовки, іманентно позбавлені емоційно-експресивних чи оцінних сем, у контексті їх набувають. ФО-заголовки мають яскраву прагматичну функцію, загострюють увагу читача, спонукаючи до прочитання статті.

Ключові слова: фразеологізм, заголовок, трансформація, субституція, семантика, прагматична функція.

Постановка проблеми. Сучасні ЗМІ, зокрема друковані, не лише інформують суспільство про події й факти сьогодення, але й пропонують їх оцінку, впливаючи, відповідно, на громадську думку і формуючи її відповідно до своїх завдань і потреб. А відтак публіцистичне мовлення перебуває в процесі постійної еволюції й пошуку ефективних сугестивних засобів. До

таких засобів справедливо відносять фразеологізми. Їх використання у новітньому публіцистичному мовленні та вибір регулюються характером повідомлення, індивідуальним сприйняттям, ставленням суб'єкта мовлення до повідомлення і його завданням [8, с. 253]. Фразеологічні одиниці (далі – ФО) несуть у собі певну оцінку, виконують складні семантико-стилістичні та прагматичні функції, причому їх семантико-стилістичний і прагматичний потенціал значно збільшується внаслідок застосування до них різного роду трансформацій (видозмін, модифікацій). З огляду на це об'єктом вивчення обрано видозмінені фразеологізми української мови, вжиті у назвах статей сучасної періодики, адже саме в заголовках повинен бути сконцентрований потужний маніпулятивний елемент, від ефективності якого залежить, чи приверне він увагу потенційного читача. Джерелом використаного матеріалу були друковані періодичні видання та інформаційні інтернет-сторінки. До уваги бралися статті на різну тематику за останні 10 років.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питанню трансформацій української фразеології в заголовках періодики присвячено низку праць учених: О. Калякіна дослідила різноманітні модифікації фразеологізмів у ролі публіцистичних заголовків [4], Х. Дацишин вивчила трансформовані ФО, запозичені з російської мови, та проблему їх ідентифікації адресатами [2], О. Логвиненко розглянула вплив оказіональних ФО-заголовків на реципієнта [6] тощо. У кількох своїх розвідках ми також торкнулися проблеми видозміни фразеологізмів у пресі, здійснивши зіставний аналіз видозмінених українських і хорватських одиниць [8]. Однак у зазначених працях не досить вивчено семантичний аспект трансформованих українських фразеологізмів із різним семантичним зв'язком між компонентами. Зокрема, не проаналізовано роль оказіональних компонентів у смисловій будові видозміненої ФО.

Метою статті є з'ясувати, як оказіональні трансформації впливають на семантичну структуру фразеологізмів різного ступеня семантичної злитованості, залучених до називання статей, та встановити прагматичні інтенції таких трансформацій.

Оскільки найпоширенішим, як було зафіксовано, прийомом трансформації фразеологізмів у заголовках української періодики є субституція (заміна) їхніх складових елементів словами, тематично пов'язаними з матеріалом статті, для аналізу обрано саме фразеологізми-заголовки, компоненти яких у текстах української періодики зазнали субституції.

Вклад основного матеріалу. Можливість трансформацій ФО детермінована їх категоріальними ознаками: по-перше, здатністю ФО відтворюватися в процесі акту мовлення

у вигляді статичної комбінації складових елементів завдяки своїй загальновідомості, внаслідок чого мовець безпомилково ідентифікує таку ФО навіть у видозміненому вигляді, по-друге, її слівною основою, що дає підстави говорити про потенційну співвіднесеність компонентів ФО із самостійними лексемами, однозвучними з цими компонентами, які водночас є їхніми етимонами. У семантичній структурі фразеологізму компоненти виявляють різного ступеня предметну спорідненість зі своїми прототипами, що уможливило виокремлення у компонентів самостійного значення, якого вони набувають функціонуванням у цьому фразеологізмі. Ці ознаки по-різному проявляються, залежно від того, яку семантичну природу має трансформована ФО і, зважаючи на це, під час застосування прийому субституції спостерігаються найрізноманітніші кореляції субстативного компонента ФО і його субститути [8, с. 254].

Поняття фразеології у статті трактується широко, і до об'єкта фразеології віднесено усталені звороти, головними ознаками яких є відтворення в готовому вигляді та надслівна граматична будова.

Однією з особливостей ідіом ((до уваги бралися лише фразеологічні єдності) – семантично неподільних усталених зворотів мови, значення яких не виводиться зі значень їхніх компонентів, однак мотивоване ними) є те, що всі або деякі їхні складові елементи здатні набувати специфічного значення, зумовленого семантикою всієї ФО. Під час заміни субститути, займаючи місце традиційних компонентів, перебирають на себе їхнє фразеологічне значення. Нормативний і оказіональний компоненти зберігають семантичну спорідненість у межах контексту, стаючи так званими контекстуальними синонімами. Наприклад, у статті із назвою «Україна на ЧС 2018: між програвшим і бойкотом» /Український тиждень, 29.06.2017/ автор ставить питання, чи варто українській футбольній збірній боротися за вихід з кваліфікаційної групи для участі у Чемпіонаті світу з футболу, який відбудеться в Росії у 2018 році, зважаючи на те, що Україна планує бойкотувати цей чемпіонат. Фразеологізм (*бути між молотом і ковадлом*) («у такому скрутному становищі, коли небезпека або неприємність загрожує з обох боків» [7, с. 404]) у заданому контексті оновив свій склад: його компоненти *молот* і *ковадло*, фразеологічне значення яких можна виокремити з ідіоматичного змісту цілого фразеологізму і сформулювати як «небезпека, неприємна ситуація», отримали завдяки субституції конкретні референти: одна неприємна ситуація – поразка у відбіркових матчах, інша – бойкот Чемпіонату світу. Наступний приклад містить видозмінену ФО *спіймати Бога за бороду* («досягти чогось особливого, незвичайного, вимріяного» [7, с. 142]) в іронічному заголовку «Піймати МВФ за бороду» /Дзеркало тижня, 28.04.2018/. Автор статті критикує українську владу за небажання впроваджувати реформи, оскільки, на її переконання, Міжнародний валютний фонд, попри все, надасть Україні позику. Тут у контекстуально мотивований словоеlement *МВФ* закладений зміст узуального компонента *Бог*, сигніфікативне значення якого завдяки прозорості внутрішньої форми ФО умовно можна сформулювати як «якась сила, особа тощо, прихильність якої здобуто». Слова, які зайняли синтаксичні позиції заміненних компонентів, набули фразеологічного значення витіснених компонентів, позначаючи і називаючи конкретний денотат, уточнюючи значення ФО в конкретній мовленнєвій ситуації. Конотації оказіональних ФО при цьому посилюються.

Є також ФО-ідіоми, компоненти яких у синхронії позбавлені свого фразеологічного значення. Субститути ж, замінюючи їх у контекстах, привносять у цілісну семантику ФО своє пряме лексичне значення. Наприклад, заголовок «Троянська анкета» /Закон і бізнес, 09.02.2019/ є видозміненим варіантом узуального фразеологізму *троянський кінь* («підступний дарунок ворогам, який полегшує перемогу над ними, обманні дії» [3, с. 589]). У матеріалі йдеться про те, що прокурор уникнув покарання за внесення в анкету доброчесності неправдивих даних. Лексичні значення складових цієї ФО є практично нейтральними в її метафоричній семантичній структурі, але якщо взяти до уваги прототип цієї ФО, її значення вмотивоване. Таким чином, субстативний компонент *кінь* в нормативній ФО втратив своє лексичне значення, яке в її прототипі позначало дерев'яний виріб у вигляді коня. До того ж цьому компонентові неможливо приписати фразеологічно зумовленого значення (а лише ФО в цілому). Субститут *анкета*, який зайняв місце позбавленого власного значення компонента *кінь*, в оказіональній семантичній структурі ФО має пряме номінативне значення і не перебирає на себе, як у попередньо наведених прикладах, семантичного навантаження витісненого компонента, а виконує власну семантичну функцію, внаслідок чого ФО реалізує нормативний метафоричний зміст, доповнений лексичним значенням оказіонального компонента, який в заголовку натякає, а в тексті статті розкриває, до яких саме обманних дій вдався прокурор. Наступні приклади унаочнюють модифікацію ФО-крилатого вислову *гордіїв вузол* («дуже складна, заплутана справа; складний збіг обставин» [3, с. 143]): заголовок «Мадярський вузол» /Дзеркало тижня, 14.04.2018/ називає статтю, в якій йдеться про претензії Угорщини до України щодо відсутності в неї системної міждержавної стратегії розвитку Закарпаття. У цьому випадку результатом субституції вже є ад'єктивний компонент узуального фразеологізму семантично співвідносним з текстом оказіональним словом. Так, зафіксоване у словнику значення нормативної ФО видозмінилося завдяки контекстуальному компоненту *мадярський*, який подає додаткові відомості про місце змальованих у статті подій: фразеологізм набув значення «складна ситуація, пов'язана з Угорщиною». Цікаво, що позбавлений власного фразеологічного значення компонент *гордіїв*, який у прототипі ФО позначав належність особі, замінено ситуативним словоеlementом *мадярський*, лексичне значення якого вказує на територіальну належність. Про відсторонення російською владою В.Суркова від мирних переговорів у Мінську щодо вирішення конфлікту в Східній Україні йдеться у статті під назвою «Донбаський вузол» має шанс на розв'язання. Тільки без Суркова...» /ukrinform.ua, 16.05.2018/. Оказіональна ФО отримала значення: «складна ситуація на Донбасі».

Фразеологізм *Содом і Гоморра* («розпуста, безладдя, хаос» [3, с. 549]) зазнав трансформації у заголовку «Содом і гангрена» /Український тиждень, 11.01.2018/. Субституція власної назви *Гоморра*, позбавленої у фразеологізмі самостійного фразеологічного значення, загальною назвою *гангрена*, в яку закладене значення «Церква Московського патріархату в Україні» (про що читач дізнається після ознайомлення зі статтею), вплинула на семантичну структуру нормативної ФО: збережений компонент *Содом* реалізує метафоричне значення цілої ФО, а оказіональний компонент *гангрена*, який виступає у своєму лексичному значенні, його доповнює. Матеріал критикує аморальні дії

священиків УПЦ МП. Заголовок «*Дамоклів м'яч*» /Контракти, 06.06.2011/, що є трансформованим варіантом ФО *дамоклів меч* («постійна небезпека» [3, с. 156]), називає матеріал про труднощі та небезпеки підготовки до чемпіонату Європи з футболу. Кореляти узуальних й оказіональних ФО співвідносяться семантично нерівноцінно. Нормативні компоненти самостійно позбавлені у складі ФО окремого фразеологічного значення, а субститути цих компонентів упливають на її семантичну структуру – виступають зі своїми лексичними значеннями, реалізуючи їх. Таким чином, зміст ФО в контексті є поєднанням цілісного нормативного фразеологічного значення ФО і прямого номінативного значення субститута. Такі ФО-заголовки привертають увагу потенційного читача, заохочуючи його до ознайомлення з матеріалом, який вони називають.

Трапляються випадки субституції структурних елементів, коли ФО втрачають свою метафоричність. Заголовок «*Довголіття в склянці води*» /Дзеркало тижня, 01.08.2009/ є видозміненим варіантом ФО *буря у склянці води* («суперечки, тривоги з дріб'язкових, не вартих уваги питань» [3, с. 73]). Стаття повідомляє про секрет довголіття британських монархів, який криється у воді з джерела, що тече територією резиденції Балморал. Оскільки в тексті йдеться про воду, якій англійські аристократи завдячують своїм тривалим життям, читач постфактум усвідомлює, що заголовок, який спершу видавався видозміненим фразеологізмом, насправді варто сприймати буквально. Фразеологічне значення тут взагалі не реалізується. Завдяки вдало підбраній ФО, співзвучній із тематикою статті, автор досяг ефекту обманутого очікування, від чого посилюється експресивне звучання контексту. У прикладі трансформації ФО *російська рулетка* («потенційно небезпечний крок із непередбачуваними наслідками») «*Кримська рулетка: чому окупаційна влада Криму хоче зробити з півострова Лас-Вегас*» /24.06.2018/ кожен із її компонентів реалізує своє пряме значення, оскільки у статті йдеться про гральний бізнес Криму. Влучно обрані ідіоми, які внаслідок трансформації зазнають дефразеологізації завдяки спеціально організованому контексту, спершу сприймаються метафоризовано, і лише постконтекст містить вказівку на те, що їх слід трактувати буквально. Такі заголовки мають особливе експресивно-емоційне забарвлення.

Стилістичне використання фразеологічних сполучень (аналітичних усталених одиниць, в яких лише один із компонентів має фразеологічно зв'язане значення) унаочнене на прикладах видозміни ФО *яблуко розбрату* («причина суперечок» [3, с. 658]): у статті «*Меморіал розбрату...*» /Високий замок, 16.05.2018/ висвітлено конфлікт у Львові довкола спорудження монументу Небесній сотні. Після застосування прийому заміни традиційного компонента *яблуко*, оказіональний фразеологізм не втратив нормативного значення. Субститут *меморіал* набув фразеологічного значення елемента *яблуко*, тобто «причина», і став указівкою на суб'єкт, який спричинив конфлікт. Аналогічне явище спостерігається і в наведених нижче прикладах: заголовок «*Виплати розбрату*» /Український тиждень, 09.11.2017/ називає матеріал про суперечки навколо репарацій, які Німеччина відмовляється платити Польщі. Про дискусію навколо реінтеграції Донбасу в Україну йдеться у статті із назвою «*Формула розбрату*» /Український тиждень, 26.09.2019/. Подекуди один компонент замінено словосполученням, наприклад, «*Забуті могили розбрату. Як українці відновлювали*

українські цвинтарі в Польщі» /http://report.if.ua, 09.09.2019/. Очевидно, через те, що компонент *яблуко* має у семантичній структурі ФО переносне значення («причина»), оказіональні ФО зберегли загальне нормативне значення, збагачене семами-конкретизаторами.

До паремій, що є фразеологічними виразами за термінологією М.М. Шанського [9], також застосовують прийом субституції. Паремії позбавлені цілісного ідіоматичного значення, проте виражають узагальнено-метафоричний зміст, який після трансформацій конкретизується. Замінені компоненти не втрачають метафоричності, наприклад, «*Трампа Китаю не товариш*» /Дзеркало тижня, 11.08.2018/ є видозміненою ФО *гусак свині не товариш*. У матеріалі критикується традиційно невдалий зовнішньополітичний підхід американського президента Д. Трампа (який себе вважає світовим лідером) до налагодження стосунків з іншими світовими політичними гравцями (цього разу Китаю), що загрожує значними проблемами для всього світу. У субститути *тепло* та *газ* автор уклав зміст заміненіх нормативних компонентів *гусак* та *свина*, який можна умовно передати як «хтось пихатий, котрий вивисується над іншим» і «хтось простий, бідний», зберігши тим самим нормативне значення, уточнене в комунікативному акті. Видозміненою ФО *пан або пропав* («фризуючи, домогтися усього бажаного або все втратити») містить заголовок «*Газ або пропав*» /Тиждень, 23.06.2011/. У статті йдеться про погрози Кремля надати Україні знижку на газ лише після злиття українського «Нафтогазу» з російською компанією «Газпром». Фразеологічне значення компонента *пан* («той, хто, ризикнувши, отримав, домогся бажаного») в контексті конкретизувалося: «Україна отримає бажану знижку на газ, якщо ризикне». Біблійна паремія *голос волаючого в пустелі* («даремний заклик до кого-небудь, залишений без уваги, без відповіді» [3, с. 141]) використана у заголовку «*Голос волаючих у Мін'юсті*» /Тиждень, 19.05.2011/, який іронічно називає матеріал про те, що закон про вибори до Верховної ради писатимуть так, щоб забезпечити перемогу провладній «Партії регіонів», тому апелювання опозиційних політичних партій до Міністерства юстиції щодо недолугості такого закону не має сенсу. Компонент *пустеля* (йому умовно можна приписати фразеологічне значення «якийсь величезний, неозорий простір, крізь який неможливо докритатися до когось») замінено оказіоналізмом *Мін'юст*, який перебрав на себе це значення в контексті. «*Мій острів скраю*» /Закон і бізнес, 27.02.2016/ (нормативна ФО *моя хата скраю* («мене це не стосується, не цікавить»)) називає публікацію, в якій критикується позиція Великобританії, представники якої на саміті ЄС погрожували виходом зі складу ЄС, виторговуючи для своєї країни значні соціальні та політичні преференції, що можуть негативно вплинути на європейську спільноту в цілому. В оказіональному компоненті *острів* уособлено державу Великобританію, і він конкретизує значення приказки. Про те, чому Міхеїлу Саакашвілі не вдалося побудувати в Україні політичну кар'єру, з'ясовує автор статті під заголовком «*Поганому танцюристові заважає Порошенко*» /Український тиждень, 14.12.2017/, обравши для цього досить уїдливу приказку *поганому танцюристові і ноги (итани) заважають* («невиправдано звинувачувати у своїх невдачах когось або щось»). Узагальнено-переносне значення паремій після заміни їхніх складових словами, пов'язаними зі змістом статей, уточнюється.

Трансформовані приказки оцінюють та характеризують матеріал, який називають, виконуючи прагматичну функцію.

Трапляються випадки субституції, при яких паремія, не втрачаючи своєї метафоричності, значно більшою мірою, ніж в унаочнених вище прикладах, змінює своє значення: стаття під назвою «*Посіси норму – пожнеш договір*» /Закон і бізнес, 14.04.2018/ містить інформацію про те, на які норми закону аграріям слід звернути увагу, аби не втратити права на оренду угідь. Загальне значення нормативної біблійної паремії *посіси вітер – пожнеш бурю* (застереження для тих, хто займається інтригами, вносить розбрат у відносини між людьми, оскільки всі наслідки цього можуть обернутися насамперед проти самих інтриганів-недоброзичливців [10, с. 350]) втрачено. Збереглась лише загальна концепція паремії: створюючи причини чого-небудь, отримаєш і її наслідки.

Узагальнено-метафоричне значення приказок журналісти також інколи буквалізують. Наприклад, про блокування Угорщиною саміту Північноатлантичного альянсу в Брюсселі через український «мовний» закон, яким не задоволена влада в Угорщині, повідомляє публікація під назвою «*Чи доведе «язик» до Брюсселя?*» /Дзеркало тижня, 16.06.2018/ (нормативний фразеологізм *язик до Києва доведе* («про необхідність розпитувати»)). Компонент *язик* тут використано у значенні «мова» (калька з російської), а компонент *Київ* замінено компонентом *Брюссель*, що виправдано екстралінгвально, адже події мали би відбуватися саме у столиці Бельгії. Ще один приклад: заголовок «*Ліс рубають — «зелень» стрижуть*» /Україна молода, 02.02.2016/ містить видозмінений фразеологізм *ліс рубають – тріски летять* («щоб досягти гарного і бажаного результату, можливо, доведеться потерпіти невеличкі незручності»). Знову ж таки, втрачена не лише метафорика паремії, але й її головний принцип: пережити невеличкі незручності задля досягнення чудового результату. Відбулися цікаві трансформації: перша частина ФО, структуру та склад якої збережено, зазнала дефразеологізації, адже у статті йдеться про наближення екологічної катастрофи в Україні через вирубку лісів. Друга ж частина ФО замінена іншим фразеологізмом – новітнім жаргонізмом зі зниженого стилю, фразеологічної єдності, зі значенням «отримувати прибуток». Таким чином, автор створив своєрідну контаміновану одиницю, яка складається з початкової частини паремії та фразеологічної єдності, частково у прямому значенні, частково – ідіоматичному.

Трапляються випадки видозміни фразеологічних виразів, позбавлених метафоричного значення. Часто це – крилаті вислови (назви популярних романів, пісень, відомі цитати, гасла). Такі ФО узуально й оказіонально реалізують у мовленні прямі лексичні значення своїх складових. Наприклад, заголовок «*Перевиробляй і споживай*» /Український тиждень, 14.09.2017/ є видозміненим гаслом-латинізмом *поділяй та володарюй!* (*divide et impera*), яке традиційно виражає принцип державної влади, згідно з яким найкращим методом управління різноплеменною державою є розпалювання національної ворожнечі між народностями [1, с. 467], «у буденному мовленні так характеризують стиль управління, заснований на взаємному нацькуванні підлеглих» [10, с. 600]. Тобто нормативна ФО наділена негативними конотаціями, на відміну від контекстуальної: назва статті містить авторський заклик до економного і раціонального використання продуктів людської життєдіяльності.

Однак більшість із таких ФО традиційно позбавлена конотацій. Вони з'являються лише внаслідок авторських трансформацій. Наприклад, іронічне звучання отримав крилатий вислів *Король помер. Хай живе король!* (фраза походить з тексту французького закону, який регламентує передачу верховної влади безпосередньо в момент смерті попереднього монарха. Перше речення «*Король умер*» є оголошенням про смерть монарха. Друге речення «*Хай живе король!*» стосується його наступника, який одразу успадковує монарший трон [10, с. 336]) у наступному заголовку: «*Судова реформа померла. Хай живе судова реформа?*» /Дзеркало тижня, 03.03.2018/. Автор у статті констатує, що судової реформи в Україні не відбулося: 80% суддівського складу становлять старі корумповані судді. Ще одним іронічним заголовком, який стосується і одночас оцінює суддівську сферу, є «*Встати, самосуд іде!*» /Дзеркало тижня, 20.01.2017/ (*Встати, суд іде!* – фраза, яку традиційно виголошують перед заходом суддів до зали суду), який називає статтю про те, що третина українців вважає самосуд припустимим за деяких обставин, оскільки не довіряє вітчизняним судам. Видозмінена назва відомого фільму «*Пірати Карибського моря*» спостерігається у заголовку статті «*Пірати Азовського моря*» /Урядовий кур'єр, 31.08.2018/. Автор натякає на те, що поведінка росіян у спільних українсько-російських територіальних водах Азовського моря нагадує піратську. Назва українського радянського фільму «*Білий птах з чорною ознакою*» стала прототипом до публіцистичного заголовка «*Чорний птах з кривавою ознакою*» /Дзеркало тижня, 03.03.2017/. У статті йдеться про те, що 80% складу поліції становлять міліціонери домайданівських часів. Оказіональне словосполучення *чорний птах* є натяком на спецпідрозділ міліції «Беркут» (назва птаха), форма якого була чорного кольору, а словосполучення *кривава ознака*, очевидно, символізує його жорстокість під час подій на Майдані.

В унаочнених прикладах семантику оказіональних фразеологічних виразів складають предметні значення їх компонентів. Однак, попри синтезовану семантичну структуру таких ФО, стислий зміст статті вони передають метафорично. Називаючи статтю, співвідносячи ФО шляхом трансформацій із конкретною екстралінгвальною ситуацією, автор подає характеристику, експресивну оцінку викладеного нижче матеріалу.

Висновки. Українські журналісти активно вдаються до трансформацій фразеологізмів у заголовках своїх статей. Трансформації стосуються майже ФО всіх типів семантичного зв'язку, але неоднаковою мірою (не виявлено лише жодного випадку трансформації фразеологічних зрощень, очевидно, через розмитість, невмотивованість їхньої внутрішньої форми). Фразеологічні сполучення нечасто стають об'єктом трансформацій (зафіксовано лише приклади трансформації однієї ФО, проте численні, однак у статті наведено лише кілька прикладів), ймовірно, через аналітичний характер семантичної структури. Решта типів ФО (фразеологічні єдності та фразеологічні вирази) однаковою мірою зазнають контекстуальних видозмін.

Унаслідок трансформацій ФО з переносним значенням субститути в одних випадках конкретизують узуальне значення ФО, в інших – надають додаткових смислових відтінків. Трапляються поодинокі випадки, коли семантика ФО значним чином порушена, однак її метафоричність збережена. Інколи компоненти ФО набувають ознак вільних лексем із прямими лексичними значеннями. ФО, позбавлені образності, реалізу-

ють оказіональний зміст, який є сумою лексичних значень їхніх компонентів.

Крім сигніфікативно-денотативних, трансформовані ФО-заголовки зазнають і конотативних видозмін. Подекуди узусом закріплені за фразеологізмом негативні конотації в контексті замінені позитивними. Проте здебільшого ФО, які традиційно несхвально характеризують явища, події, осіб тощо, в контексті лише посилюють свої негативні конотації. ФО-заголовки, іманентно позбавлені емоційно-експресивних чи оцінних сем, під час трансформацій їх набувають.

Унаочнені випадки використання ФО у назвах статей мають яскраву прагматичну функцію, загострюють увагу читача на заголовку, а отже, й спонукають до прочитання статті.

Перспективою подальшого дослідження трансформованих ФО, зокрема у ролі публіцистичних заголовків, є можливість виявити й вивчити інші потенційно наявні в системі мови семантико-прагматичні риси ФО, які проявляються під час їх функціонування в мовленні.

Література:

1. Ашукин Н., Ашукина, М. Крылатые слова: Литературные цитаты; Образные выражения. 4-е изд., доп. Москва : Художественная литература, 1987. 528 с.
2. Дацшин Х. Фразеологізми в заголовках друкованих видань: проблема мовно-культурної ідентифікації. *Теле- та радіожурналістика*. 2010. Вип. 9. Ч. 2. С. 200–204.
3. Коваль А., Коптілов В. Крилаті слова в українській літературній мові. Київ : Ярославів вал, 2013. 704 с.
4. Калякіна О. Комунікативно-стилістична модифікація фразем у заголовках української преси кінця XX – початку XXI століття : автореф. дис. ... канд. наук : 10.02.01 – «Українська мова»; Дніпропетровськ, 2008. 19 с.
5. Кулініч О. Засоби увиразнення заголовків у сучасних друкованих ЗМІ. *Стиль і текст*. 2009. Вип. 10. С. 109–115.
6. Логвиненко О. Трансформація фразеологізмів у газетних заголовках як стилістично-експресивний засіб впливу на читача. *Освіта регіону*. 2011. С. 399–403. URL: <http://social-science.com.ua/article/679>.
7. Фразеологічний словник української мови / уклад.: В.М. Білоноженко та ін. Київ : Наукова думка, 2008. 1104 с.
8. Хороз Н. Актуальні питання української та хорватської фразеологій. *Компаративні дослідження слов'янських мов та літератур. Пам'яті акад. Л.А. Булаховського*. Київ, 2007. Вип. 7. С. 253–261.
9. Шанский Н.М. Фразеология современного русского языка. Москва : Высшая школа, 1985. 160 с.
10. Шулежкова С.Г. «И жизнь, и слезы, и любовь...» Происхождение, значение, судьба 1500 крылатых слов и выражений русского языка. Москва : ФЛИНТА : Наука, 2011. 848 с.

Khoroz N. Semantic and pragmatic potential of Ukrainian transformed phraseology in publicistic headings

Summary. The paper is given to the study of phraseological units (PU) used in texts titles of Ukrainian modern periodicals semantic-stylistic and pragmatic potential of which is much more larger when compared with normative usage. Considering the fact that the most widespread way of transformation of phraseologisms in Ukrainian press headings is substitution of their compound elements just these phraseologisms-headings the components of which were substituted in publicistic texts were chosen for this analysis. The influence of occasional transformations on semantic structure of phraseologisms involved in naming papers was shown and pragmatic intentions of these transformations were defined. Phraseologisms with different levels of semantic connection between their components were taken into consideration (phraseologisms of idiomatic and analytical character, PU with generalized and newly interpreted meaning and stable word combinations deprived of figurative meaning).

It was found that as a result of transformations of phraseologisms with metaphorical meaning the substitutes either concretize a usual meaning of PU or give additional shades of meaning to them or acquire signs of free lexemes, and occasional PU realize direct lexical meanings of components in the context.

Phraseologisms traditionally deprived of figurativeness convey the occasional contents which is a summary of lexical meanings of their components but the general contents of the heading has a metaphorical sounding.

Transformed PU-headings undergo connotative changes too. In some cases negative connotations fixed by us in a phraseologism are substituted by positive ones in the context. But in most cases PU which give a traditionally disapproving characteristics to phenomena, events, persons, etc. only intensify their negative connotations in speech. PU immanently deprived of emotional and expressive or appreciating semes acquire them in the context. PU-headings have a striking pragmatic function, they attract attention of a reader encouraging him to read the paper.

Key words: phraseologisms, heading, transformation, substitution, semantics, pragmatic function.